

Even later:

In zijn boek, hierboven genoemd, treedt een man voor 's voetlicht, die een sterken indruk maakt van waarheidsliefde. Van plooiën en schikken heeft hij geen ingekaderden afkeer. Met zijn scherp zinnig voor analyse, d.w.z. de dingen ontleed, uitpluizen, open en bloot leggen, tot in de kleinste en laaste deeltjes bezien en beoordeelen, ging hij allengs hater wat hij het meeste liefhad. Den ouden strijd van ideaal en werkelijkheid heeft Strindberg tot het bittere einde toe in zijn hart, in zijn eigen leven uitgestreden. Hij ging erin tenonder.

Als een vereenzaamde, een verbitteerde bleef deze criticus-dichter-philosoof-criticus hard voor zichzelf en hard voor een ander, lensloot achter. „Maar toen was ook meteen alle evenwicht in zijn geest teloorgegaan en hij nu verder ten prooi aan de ongecontroleerde machten van verbeelding en gevoel, die hem al meer van de werkelijkheid afzonderden in eenzaamheid en waanzin, tot de dood zich over hem ontfermde”, zegt Frans Coenen, die een inleiding schreef voor zijn boek.

In zijn autobiografie, zoo zegt de Bakker, geeft Strindberg een „levendige teekening van de ontzettende gevolgen eener opvoeding, waarin de liefde mist”. Waarom, zoo vraagt de Bakker,

Waarom is Strindberg in zijn vervolgingswaan zijn ten slotte iedere uiting van vriendschap, dankbaarheid, opoffering, gaar hater, verguizen, beloonen met afkeer en vijandschap, ja uitbarstingen van woede? Hoe komt het, dat hij, uit zijn brieven het jammerlijke onvermogen om van een ander iets aan te nemen, telkens weer spreekt? Ja, dat hij in zijn vrienden, in allen die hem hebben liefgehad, bewonderd, gediend, zijn eerste vijanden zag? Dat hij ten slotte temidden van de grootste ellende en verrijfing zich het behagelijkst mocht gevoelen, „zooals een saluander zich behagelijk voelt in het vuur”, gelijk een van zijn levensbeschrijvers het uitdrukt.

Waar ligt de diepste grond?

Zelf geeft hij dat aan.

In de opvoeding.

Natuurlijk speelt aanleg en karakter ook een rol.

Wat die opvoeding betreft, lezen we:

Opmerkelijk is het, met hoeveel minachting Strindberg zich uitslaat over het familieleven. „O prachtige, zedelijke instelling, heilige familie, onaanvechtbare goddelijke instelling, die den staatsburger moet opvoeden tot oprechtheid en braafheid. Gij zoogenamde „bakermat op de deugd”, waar onschuldige kinderen door foltering tot hun eerste leugen worden gedwongen, waar de wilskracht wordt verlamd door de tyrannie, waar het zelfbewustzijn gedood wordt door bekrompen egoïsme! Familie — zij zijt de bakermat van alle ondeugden, de verzorgingsinstelling voor alle gemakzuchtige vrouwen, de ankersmederij voor den familie-verzorger, en het kinderspel”. Of op een andere plaats: „Hij voelde, dat de familieoverheersching hem schaamde en niemand nuttig was; hij kwam in verzet tegen die verdrukking. Zijn ouders, die hem nooit liefde hadden betoond, maar dankbaarheid hadden geëischt, omdat ze hem, als uit gemade, en terwijl ze hem verootmoedigden, het hem rechtmatig toebehoorende gaven, toonde hij nu zijn werkelijke gevoelens. Ze waren hem anti-pathiek; hij betoonde hen koelheid.”

Vervolgens merkt de Bakker op:

Niettemin stelt Strindberg's autobiografie De Zoon van een Meid (en die meid, een buffetjuffrouw, is dan zijn eigen moeder, met wie zijn vader, van adellijken bloede, te kwader ure een verbintenis aanging) in het licht, hoe oprechtheid en liefde de grenzen zijn, waarop het samenleven van ouders en kinderen moet rusten. „Zoo werd hij opgevoed door de meiden, en zoo worden wij allen opgevoed door de laagste klassen. Dat is hun onbewuste wraak — onzen kinderen ons afgedankt bijgevoel te geven... Waarom geeft de moeder dit meest gewichtig deel van haar macht uit handen, zij die van den vader het brood ontvangt, opdat ze nu kinderen zal opvoeden? Johan's moeder had nu en dan 's avonds met hem; meestal evenwel deed dit het kindermisje. Zij had hem zoodoende ook een oud-katholiek gebedje geleerd met de woorden: Er ging een engel om ons huis met twee vergulde kaarsen, enz.”

Gezegd het huis, waar de moeder deze heiligste taak niet verwaarloost, maar de kinderen 's avonds aan haar schoot knielen liet en hen leert zich te buigen voor den almachtigen God, Hem de schuld te belijden en uit Zijne handen ook vergiffenis en bescherming aan te nemen. Wie Strindberg's boek gelezen heeft, begrijpt de ontwrichting van het maatschappelijk leven een beetje beter. En ook, dat iemand luide prediken kon: Geef ons moeders!

Over de kastijding zegt hij:

Wanneer hij het heeft over nukkigheid, dan zegt hij, dat het kind op zoo'n oogenblik om klappen bedeld als om medicijn. „Maar, laat hij er dan op volgen, er is een andere manier om de boze geesten uit te bannen. Men neemt het kind in zijn armen, zoekt het de magnetische kracht van een vriendelijkgezind mensch voelt en het bedaart. Die manier is beter dan elke andere.”

En over den godsdienst:

Nu beziet hij, gekomen tot de jaren des onderscheids, den godsdienst, die bron van alle goed, als een kwaad. Op deze manier: „De vroomeid was wat het Spiritisme nu is, een goedkope geleerdheid, een zoogenoemd hoogere kennis van verborgene zaken, en ze werd daarom met hartstocht omhelsd door alle vrouwen en ongeleerden.” Terwijl hij zijn eigen karakter heel eenvoudig, Darwinist als hij is, beschouwt als het resultaat zijner geboorte: „Hij was treurig slaaf geboren. Zijn moeder had gediend, en haar ganse jeugd lang gehoorzaamd, en was als buffetjuffrouw heles gewoont tegen allen.”

En was er in zijn jonge leven een tijd, dat hij Jezus zocht, zooals hijzelf bekend, straks lijkt het Nietzsche-ideaal hem heerlijk: „Als de deur was opengegaan, en de Gekruisigde hem het binnen had toegeroepen, zou hij niet verheugd zijn geweest. Zijn vleesch was te jong en te gezond om naar kruisiging te verlangen.”

Maar vrede had Strindberg niet, toen hij den Gekruisigde den scheidbrief had gegeven en den godsdienst uit zijn levensboek geschrapt.

Frans Coenen noemt Strindberg een der „verdoemde zielen”.

Inderdaad; verdoemenis is niet een woord alleen voor de eeuwigheid.

Is het niet Strindberg zelf geweest, die in zijn „Totentanz” iemand laat vragen: „Geloof jij niet aan een hel? En je zit er al midden in?”

Over den „Dooden-Zondag”.

Er komt veel critiek op de instelling van een „dooden-zondag”, die is uitgebreid in den liturgischen (velen zeggen: romaniseerenden) hoek van den protestantschen akker.

De K. v. Anken zegt ervan in de „Geref. Kb. v. Delft”:

Het treft telkens weer, dat in kringen, waar het anti-papisme niet geheel onbekend is, de methoden van Rome keer op keer navolging vinden. En daar, waar de principieele bestrijding van het Pausdom of niet of zeer zwak gevonden wordt, merkt ge keer op keer, dat ze Rome's invloed ondergaan.

Al weet ik van tevoren, dat men het aan de overzijde zal ontkennen, nochtans meen ik, dat de invoering van den Dooden-Zondag door het bestuur van de Duinoordkerk te Scheveningen op die lijn ligt. Zelfs heeft men geen moeite gedaan om dien schijn te ontgaan door tenminste den datum naar een heel anderen tijd van 't jaar te verleggen. Want 't Protestantisme van de Duinoordkerk volgt Rome zelfs daarin, dat ze het gedenken der dooden omstreeks 2 November wil plaatsen.

Op 2 Nov. immers viert Rome Allerzielen. De dogmatische grond voor dezen feestdag ligt op het gebied van de voorbede voor de Dooden en het opdragen van de mis voor hen. Nu kent de oude Kerk tweeërlei dooden, die tot haar kring behooren; zulken, die voor de Kerk gestorven zijn, dat zijn de Martelaren, en zulken, die wel is waar niet voor de Kerk, maar dan toch in het geloof zijn gestorven. Voor de Martelaren bidt de Kerk niet, behoeft ze niet te bidden. Zij hebben geen voorbede nodig. Maar die tweede rubriek is wel voorwerp van voorbeding.

Blijkbaar is voor deze Doodengedenking het eerst een vastendag vastgesteld door Odilo van Clugny, voor de Cluniancensers, een monnikorde.

Bij het optreden van Luther heeft hij ook terstond op de afschaffing van dezen vierdag aangedrongen. De leer van het vagevuur, de mogelijkheid van reiniging na den dood, verwierp hij als niet Gods Woord in strijd. Nochtans is het hem in zijn tijd niet gelukt de afschaffing in Keursaksen door te voeren.

Toch is op Protestantschen bodem al heel spoedig de Dooden-Zondag, Allerzielen verdwenen. Hoe wel het Protestantisme er niet heelmaal los van raakte. En bijzonder merkwaardig is, dat het rationalisme de invoering van een dooden-feest verlangde.

Ook de Hernhutters in hun litanie op Paaschmorgen gedenken de dooden. En het eigenaardig verschijnsel, dat vooral in overwegend Roomsche streken op Allerzielen ook protestantsche Christenen de graven hunner geliefden versieren, wijst erop, dat de invloed van Rome zich hier laat gelden.

Klaarlijklijk zijn de overwegingen voor invoering van een Dooden-Zondag nu van anderen aard. Niet zoozeer uit rationeele overwegingen als wel uit gemeentelijke oorzaken.

De Gispens merkt in de „Geref. Kb. v. Scheveningen” op:

Met verbazing namen we kennis van deze Protestantische nieuwigheid.

Krijgt men niet den indruk, dat allen, die in die gemeente sterven, zalig zijn geworden?

De keuze der teksten en de woorden van de voorgangers doen ons het denken.

En dan de vragen aan Jezus, „om onze eerbiedige groeten te brengen naar de „overzijde”, gelijk De Crantzberg het zeide, of uit te roepen: „Heb dank, machtige Heiland, in U groeten we onze gestorvene vrienden — Amen”, gelijk De Snothlage sprak.

Het is een zonderling danken, en een zonderling bidden... dat groeten van de gestorven vrienden! Daaraan schijnt het nieuwe Protestantisme te gaan, dat vooral de liturgie noodig heeft: wonderlijke en droeve verschijnselen brengt het!

De „Geldersche Kerkbode” heeft zelf 2 artikelen erover. De Renting merkt op:

Waarom toch zou men op dezen weg blijven stilstaan?

Als „Allerzielen” in „Protestantschen” vorm weer kan worden ingevoerd, waarom dan ook niet „Allerheiligen”?

Zoo langzamerhand krijgt men een lange reeks van bijzondere „Zondagen”. Vreides-zondag, Zedings-zondag, Jeugd-zondag, Dooden-zondag, dat er geen tijd meer overblijft, om op onderwetsche manier het Evangelie van Christus naar de Schriften te verkondigen en in den gewonen Dienst des Woords de gemeente des Heeren te onderwijzen in de dingen die we noodig hebben te weten tot zaligheid.

Bij de „inwijding” van de Duinoordkerk hadden er, wanneer ons geheugen ons niet bedriegt, allerlei vreemde ceremoniën plaats.

En het schijnt wel, dat men op denzelfden weg voortgaat.

En de Kunst zegt:

Wij hebben altijd tegen uitbreiding van de liturgie

en tegen de z.g.n. liturgische diensten het bezwaar gevoeld dat in den eeredienst de prediking van het Woord daardoor naar achteren werd gedrongen en de vormdienst er voor in de plaats kwam.

Liturgische handelingen, die aanvankelijk wel stemmen opwekken, maar al spoedig doode vormen worden en nooit zullen kunnen vervangen de levende verkondiging van Gods Woord waaraan de Heere de werking van Zijn Geest wil paren.

De eerste viering van dezen Dooden-Zondag heeft nu 7 Nov. plaats gehad.

Er was een dienst van anderhalf uur.

De twee predikanten, Crantzberg en Snothlage hebben daarbij ieder tien minuten gesproken. Overigens is de tijd besteed aan liturgische handelingen, zooals Orgelvoortrachten (o.a. een treurmarsch van Beethoven en koraalmusiek van Bach), voordrag van enkele deelen der Schrift, gezang der gemeente, enz.

Hij citeert nog het „Handelsblad”:

„Eenige gemeenteleden, die den dienst hebben bijgewoond, verklaarden zeer onder den indruk ervan te zijn geweest. Zij meenden, dat de stampvolle kerk alleen reeds bewees, dat met deze viering van den Dooden-Zondag, deze protestantische herlenking der dooden, aan een behoefte der protestanten werd voldaan.

Intusschen had men wel het gevoel, dat met dezen dienst „een nieuwe stap naar Rome” was gedaan.

Inmiddels blijft de stem van Petrus spreken. Hij gaat van de dooden afzien om naar het Evangelie te zoeken — tot bij de graven. „Want daartoe is ook den dooden het Evangelie verkondigd geworden, opdat zij wel zouden geoordeeld worden naar den mensch in het vleesch, maar leven zouden naar God in den Geest. En het einde aller dingen is nabij; zijt dan nuchteren en waakt in de geboden.”

„Onpartijdig” oordeel.

Men beweert nog altijd dat persoonlijke motieven hebben geleid tot de afzetting van dr Geelkerken en de v. d. Brink e.a. Hoe dwaas deze bewering is, tenzij ze incidenteel bewezen wordt, blijkt wel uit het feit, dat zelfs vrienden van de afgezette predikanten publiek betuigen, dat het niet anders kon. In „Geref. Kbl. v. Maassluis e. a.” schrijft Mr P. B. Bouman:

Want wel is: De van den Brink een vriend van mij, doch dat zou mij, indien ik dezen zomer zitting had gehad in de classis Haarlem, stellig met weerhouden hebben om door mijn stem, zij het dan ook niet een bloedend hart, tot zijne afzetting mede te werken.

Voorts bevat het zelfde orgaan een uittaling van Mr v. Haeringen te Rotterdam. Het

bleekt uit een correspondentie tusschen de H. J. Heida en mr. van Haeringen, dat laatstgenoemde bezwaar heeft tegen de H. C. v. d. Brink. Het betreft een vergadering in Kralingen gehouden, waarin ook de v. d. Brink optrad, met het doel, om zooals de Heida het uitdrukt, „zijn bekende beschuldigingen tegen de Geref. kerken te kunnen niten”. Mr van Haeringen zegt nu in het openbaar:

„Ik ontvang de uitnodiging van de Gereformeerde Jeugdcentrale te Kralingen reeds maanden geleden, toen noch de Jeugdcentrale, noch ik iets afwisten van een vergadering, waar de van den Brink zou optreden. Bovendien was aan de Gereformeerde Jeugdcentrale te Kralingen door mijn eigen mededeeling bekend, dat ik het met de strekking van het advies van de van den Brink niet eens was en het betreunde, dat hij dit in een publieke vergadering had gegeven en dat ik het presidium diervergadering niet zou hebben aanvaard, indien ik geweten had, dat een dergelijk advies zou zijn gegeven.”

Dit alles heeft toch wel iets te zeggen voor wie alleen aan inquisitie denkt.

Kerkorgels.

Over het verfoeilijke footenstelsel bij de gunning van den bouw van kerkorgels zegt A. Brom Jr. in het „Alg. Weekbl. voor Chr.dom en Cultuur” rijpe dingen. O.m.:

Met deze footentoezeggerij raken wij de ergste fouten bij de voorbereiding van den bouw van een orgel. Het is een kanker van de kwaadaardigste soort. Het is duidelijk dat deze foot gegeven wordt ten nadele van de betrokken gemeente, ten koste van de kwaliteit van het orgel. Dat alleen is in hoofdzaak de verklaring dat er in de laatste jaren zoo weinig kerkorgels van den eersten rang gebouwd zijn: de funkeering was al ondermijnd voor men aan den bouw toe was. De hier signaleerde misbruiken hebben in 1916 voor een niet gering deel geleid tot de oprichting van den Ned. Klokken- en Orgelraad, die deze uitwassen energiek tegenging en nu, na tien jaar, een aanzienlijke verbetering kan constateeren, al is het door den Raad gestelde ideaal nog lang niet verwezenlijkt.

Reorganisatie.

Over de reactie, die het vaandelwoord „reorganisatie der Ned. Herv. Kerk” bij vele strijdloze leden wekt, schrijft W. A. Hoek in het „Alg. Weekbl. voor Chr.dom en Cultuur”:

Van de wijsheid der kinderen naar die der reorganisatoren is a long way. Doch het vliegtuig der gedachte vaart snel.

Een groot kind was mijn vriend, de oude Geldersche boer, die achtereenvolgens of gelijktijdig de honores der dorpsgemeenschap van collectant, diaken, ouderling, notabel, gemachtigde in het kiescollege en kerkvoogd ontving, every inch van zijn trouwe ziel een kerkelijk man.

Toch was hij alles, behalve confessioneel.